

تجارت جهانی و منطقه

جایگاه ایران در تجارت جهانی و منطقه‌ای و چشم‌انداز صادرات غیرنفتی

♦ دکتر حسن ولی بیگی

مشاور کمیسیون توسعه صادرات غیرنفتی اتاق ایران

یافت. ضمن این‌که ارزش صادرات و واردات جهانی در سال ۲۰۲۱ در مقایسه با سال‌های گذشته در قله خود قرار گرفت. در سال ۲۰۲۲ نیز ارزش واردات جهانی در مقایسه با سال قبل ۱۳ درصد افزایش یافت.

سال ۲۰۲۲ در شرایطی آغاز شد که اقتصاد جهانی یک بازگشت قوی را پشت سر گذاشته بود و چشم‌انداز مناسبی را پیش رو داشت، لیکن وقوع جنگ روسیه و اوکراین بر اقتصاد جهانی سایه افکند که بارزترین آن‌ها افزایش قیمت جهانی کالاها بود. اگرچه قیمت‌های مواد غذایی و انرژی تا سه‌ماهه چهارم از اوج‌های پس از مناقشه خود کاسته شده بود،

تجارت جهانی پس از سقوط در سال ۲۰۲۰ به دلیل شیوع همه‌گیری کووید ۱۹، در سال ۲۰۲۱ یک بازگشت قوی پس از رکود را تجربه کرد. در این سال تجارت جهانی به دلیل تقاضای قوی مصرف‌کنندگان برای محصولات، بویژه در اقتصادهای پیشرفته که با اقدامات محرک مالی دولت‌ها حمایت می‌شد (افزایش سریع‌تر تجارت کالاها نسبت به تجارت خدمات)، شدیداً افزایش یافت. به این ترتیب در سال ۲۰۲۱، تجارت کالا نسبت به سال قبل ۲۶٫۶ درصد و در مقایسه با سال ۲۰۱۹، ۱۷ درصد بهبود

ولیکن طبق استانداردهای تاریخی همچنان بالا بود و تأثیر منفی بر رشد اقتصادی و تقاضای واردات برجای گذاشت. به‌رحال کندی اقتصاد جهانی، افزایش شدید قیمت‌های جهانی، انقباض پولی کشورها به‌منظور مقابله با تورم، چشم‌انداز اقتصاد جهانی را اندکی تیره کرد. این تحولات باعث شد در سال ۲۰۲۲ ارزش واردات جهانی در مقایسه با سال قبل ۱۳ درصد و ارزش صادرات جهانی ۱۱ درصد افزایش یابد که کمتر از پیش‌بینی‌های قبلی بود. تجارت کالاها واسطه‌ای در سال ۲۰۲۱ نسبت به سال گذشته ۲۸ درصد افزایش ارزش داشته است که اندکی بیشتر از رشد تجارت جهانی است. در سه‌ماهه اول ۲۰۲۲ نیز رشد ۱۰ درصدی را تجربه کرده است. سهم کالاها واسطه‌ای در صادرات جهانی (بدون احتساب سوخت) در سطح روند بلندمدت خود یعنی کمی بیش از ۵۰

درصد باقی مانده است که نشان می‌دهد زنجیره‌های تأمین جهانی در مقیاس جهانی تغییراتی نداشته است. در این میان واردات جهانی کشورهای منطقه (۱۵ کشور همسایه) در سال ۲۰۲۰ افت کمتری در مقایسه با متوسط جهانی داشت؛ به گونه‌ای که در سال ۲۰۲۰ افت واردات جهانی ۷,۲ درصد و کشورهای منطقه افت ۵ درصدی رکود ناشی از همه‌گیری کووید ۱۹ را تجربه کرد. در سال ۲۰۲۱ تقریباً معادل متوسط جهانی رشد واردات داشته است (از ۱۱۸۹ میلیارد دلار سال ۲۰۱۹ به ۱۱۲۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ و سپس به ۱۴۳۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ افزایش یافت). همچنین طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۱ به‌طور متوسط سهم واردات منطقه از جهان ۶,۴ درصد بوده است.

جایگاه ایران:

صادرات غیرنفتی ایران در سال‌های پیرامونی شیوع همه‌گیری کووید ۱۹، افت‌وخیزهای شدیدتری در مقایسه با جهان و منطقه داشته است. صادرات ایران یک سال پس از خروج آمریکا از برجام (۲۰۱۹) با افت ۷,۴ درصد مواجه شد و به سطح ۴۱,۴ میلیارد دلار رسید. در سال ۲۰۲۰ که کل جهان درگیر همه‌گیری بود و افت واردات جهانی و منطقه به ترتیب ۷,۲ و ۵ درصد بود، ایران با کاهش چشم‌گیر صادرات (۱۵,۷ درصد) مواجه گردید. در

سال ۲۰۲۱ نیز خیزش صادرات غیرنفتی ایران در مقایسه با جهان و منطقه بیشتر بود؛ به طوری که افزایش صادرات غیرنفتی در ایران ۳۹,۳ درصد بود. ما در جهان شاهد افزایش ۲۶,۶ درصد بودیم. درجا زدن صادرات غیرنفتی در دهه ۱۳۹۰ باعث شده است که سهم ایران از تقاضای واردات کالاهای منطقه از ۴,۵ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۳,۷۵ درصد در سال ۲۰۲۱ کاهش یابد. اقتصاد ایران در بخش تجارت خارجی از نارسایی‌های بسیاری رنج می‌برد. تمرکز بالای مبادی وارداتی و مقاصد صادراتی، همچنین تنوع پایین کالاهای صادراتی و وارداتی، کشور را آسیب‌پذیر کرده است. صادرات مواد خام و با ارزش افزوده پایین، چشم‌انداز رشد اقتصادی و کاهش بیکاری در کشور را محدود کرده است.

بر اساس گزارش سازمان جهانی تجارت، از منظر تقاضای جهانی، تجارت جهانی و تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۲۲ ضعیف‌تر از ۲۰۲۱ بوده. به گونه‌ای که رشد اقتصادی در سال ۲۰۲۲ نصف سال ۲۰۲۱ بوده. رشد حجم واردات جهانی نیز در سال ۲۰۲۲ به شدت کمتر از سال ۲۰۲۱ بود، اما به دلیل تداوم جنگ روسیه و اوکراین، تورم بالا و عدم اطمینان بازارهای مالی و کاهش نیافتن ریسک‌های جهانی و منطقه‌ای (تداوم سیاست‌های انقباضی

تجارت کالاهای واسطه‌ای در سال ۲۰۲۱ نسبت به سال گذشته ۲۸ درصد افزایش ارزش داشته است که اندکی بیشتر از رشد تجارت جهانی است. در سه ماهه اول ۲۰۲۲ نیز رشد ۱۰ درصدی را تجربه کرده است. سهم کالاهای واسطه‌ای در صادرات جهانی (بدون احتساب سوخت) در سطح روند بلندمدت خود یعنی کمی بیش از ۵۰ درصد باقی مانده است که نشان می‌دهد زنجیره‌های تأمین جهانی در مقیاس جهانی تغییراتی نداشته است.

برای مقابله با تورم و ورشکستگی بانک‌های آمریکایی) چشم‌انداز سال ۲۰۲۳ چندان بهتر از سال ۲۰۲۲ نخواهد بود. طبق پیش‌بینی‌های صورت گرفته حجم تقاضای جهان رشد ۱,۷ درصدی را در پیش خواهد داشت. همچنین رشد اقتصادی جهان در مقایسه با سال قبل نیز کندتر خواهد شد و به ۲,۴ درصد خواهد رسید که هر دو شاخص رشد کمتری در مقایسه با سال ۲۰۲۲ خواهند داشت.

بررسی چشم‌انداز طرف تقاضای اقتصاد جهانی و طرف عرضه صادرات غیرنفتی نشان می‌دهد که رشد صادرات غیرنفتی کشور به دلایل زیر در سال پیش رو راه سختی برای تجربه رشد بالا خواهد داشت:

۱. تقاضای ضعیف واردات جهانی و منطقه‌ای کالاها در اقتصاد جهانی (رشد واردات در سال ۲۰۲۳ در آسیا ۲,۶ درصد)،
۲. رشد اقتصادی ضعیف در سال ۲۰۲۳ و حتی کمتر از سال ۲۰۲۲ (کشورهای CIS رشد منفی یک درصد، خاورمیانه ۲,۹ درصد و آسیا ۴,۲ درصد)،
۳. تورم بالا در جهان و تداوم سیاست‌های انقباضی،
۴. عدم اطمینان در بازارهای مالی و ورشکستگی بانک‌های آمریکایی و اروپایی،
۵. ترکیب صادرات غیرنفتی کشور که مبتنی بر مواد هیدروکربنی بوده و عمدتاً از ارزش افزوده‌های پایینی برخوردارند،
۶. تمرکز ۵۰ درصدی صادرات غیرنفتی کشور بر کشورهای منطقه (که سهم این منطقه از جهان زیر ۷ درصد است) که همواره منطقه پرتنشی بوده و مباحث سیاسی بر فضای اقتصادی منطقه سایه افکنده است،
۷. تداوم تحریم‌های بین‌المللی و محدودیت‌های ناشی از آن،
۸. سرمایه‌گذاری کم (خالص سرمایه‌گذاری منفی است) و ظرفیت‌های تولیدی پایین،
۹. فضای کسب‌وکار نامناسب اقتصاد کشور.